

ȘTIINȚE FILOLOGICE
EXEGEZE LITERARE (I)

ION CREANGĂ ȘI PROZA BASARABEANĂ

Iraida COSTIN, *lect. univ., Facultatea de Litere,
Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți*

Abstract: *This article is focused on examining Creangă's model and its impact on the Bassarabian prose. The world of Creangă's work is an active universe, where labour is the first value. People integrate themselves into it, contributing to the production of material or spiritual goods, necessary for the social group. Creangă is a catalyst model at both modernists and postmodernists. At various stages of Bassarabian prose evolution, Creangă remains a standard of artistic transfiguration.*

Keywords: *Creanga's model, Bassarabian prose, narrative model.*

La diferite etape ale evoluției prozei basarabene Creangă este un etalon al transfigurărilor artistice. Astfel, dragostea de viață, temperamentul sănătos, sensibilitatea populară străveche și ceea ce pare „erudiție folclorică” a făcut pe mulți să-l asocieze pe Gheorghe V. Madan lui Ion Creangă. Este adevărat că în proza basarabeană interbelică scrisul lui Gheorghe V. Madan rămâne cel mai revelator în asimilarea și imitarea modelului crengian. Volumele de proză „Răsunete din Basarabia” (1938) și „De la noi din Basarabia” (1938) au suscitât frecvente și ample comentarii în epocă.

Cei mai reprezentativi prozatori basarabeni stabilesc relații intertextuale cu opera lui Ion Creangă la nivel de expresii, motouri, citate ascunse, la nivel de imitație a spectacolului existențial, de asimilare a artei narative. Distinse, în acest sens, pretind a fi până și prozele lui Ion Canna sau Grigore Adam, dar și povestirea autobiografică a lui Ion Druță „Horodiște” sau „Podurile” de Ion Constantin Ciobanu, un roman mai puțin românesc, dacă e să ne limităm doar la mostrele cele mai la vedere.

La nivel de adaptare, prelucrare, parafrază sau parodie se fac exemplare nuvela cinematografică a lui Vlad Ioviță „Se caută un paznic”, o transpunere intertextuală, cu subtext subversiv, primul roman postmodernist din Basarabia „Povestea cu cocoșul roșu” de Vasile Vasilache, ambele cu trimiteri aluzive la realitățile societății totalitare, proza lui Spiridon Vangheli, povestirile lui Ion Iachim, romanul panerotic „Gesturi” de Em. Galaicu-Păun sau narațiunea autobiografică „Totul despre mine” de Constantin Cheianu, ambele superludice, dar și alte proze semnate de Anatol Moraru, Ștefan Baștovoi, Alexandru Vakulovski, Vasile Ernu, Constantin Cheianu, Dumitru Crudu, Iulian Ciocan și alți douămiiști cu rescrierile lor grozave. Proza basarabeană de inspirație rurală reprezentată de Mihail Curicheru cu romanele „În deal la cruce” (1938) și „Fundul negru” (1940), ambele pierdute, „Pământ viu” (1939) de Sabin Velican, „Pământul ispitelor” (1935) și „Satele” (1938) de B. Jordan precum și prozele scurte semnate de Gheorghe V. Madan, Sergiu Victor Cujbă, Petre Cazacu, Paul Gore, Teodor Vicol, Nicolae Dunăreanu, Mihail Bărcă, Victor Pogolșa, Sergiu Matei Nica, Dragomir Petrescu, Gheorghe Bujoreanu, P. Gregorian, Al. Tambur, Elena Dobroșinschi-Malai, Elena Vasiliu-Hasnaș ș.a. ilustrează într-un fel mai toate etapele evoluției prozei românești din secolul al XIX-lea cu modele iluministe, fiziologice, sentimentaliste, romantice, realiste, naturaliste și sămănătoriste până la experimentele moderne ale lui Leon Donici sau Constantin Stere.

Un fenomen aparte în asimilarea modelului crengian îl constituie scrierea unui text cu alt text. Nuvela „Se caută un paznic” de Vlad Ioviță este o intertextualizare deliberată a poveștii lui Ion Creangă „Ivan Turbincă”.

Vlad Ioviță stabilește relații intertextuale la nivel de scene ale unui subiect de sorginte crengian, la nivel de personaje. Inedită, deosebit de originală și ludică este maniera prozatorului în reinterpretarea scenei confruntărilor dintre Ivan Turbincă și Moarte, transfigurarea ironică a iadului și a raiului în care pătrunde păcatul. Elementul carnavalesc în descrierea raiului trimite aluziv la miturile societății comuniste, cu îngeri perversi, în care nici chiar însuși Dumnezeu nu mai e în stare să facă ordine în lumea deabusolată, în derivă (o sugestie subtilă la realitățile din „imperiu răului”). Paznicul raiului este, într-o altă lectură, cerberul ideologic al unei lumi aflată după „cortina de fier”.

În a doua jumătate a secolului trecut arta narativă a lui Creangă este asimilată mult mai inspirat și creator. Ceea ce sare în ochi la Creangă este tocmai **cultul povestitorului și poetica subiectului**, modalitatea de a construi textul epic ca o suită de **scene** încheiate cu **rezumate narative**: „frate, frate,

dar pita-i cu bani, bărbate”; sau: „Vorba ceea: „Și piatra prinde mușchi dacă șede mult într-un loc”; sau: „Capul de-ar fi sănătos, că belelele curg gârlă”; sau: „Ce-i e scris omului în frunte-i e pus”; sau: „Nu-i după cum gândește omul, ci-i după cum vrea Domnul”; sau: „Surcica nu sare departe de trunchi” etc., etc. Aceste formule memorabile servesc uneori ca **rezumate** ale unor **analepse**, alteleori au funcția unor **prolepse**.

De rând cu accentele folclorice bine pronunțate, stilul romanului „Umbra comorilor”, mai trădează reminiscențe din Ion Creangă, din proza de aventuri și romanul polițist. Aceste reminiscențe sunt un indiciu al deschiderii romanului către tradițiile folclorice și literare.

Prozatorul basarabean a însușit că prezentarea unei scene trebuie încheiată, de exemplu, cu un rezumat narativ. Adeseori subiectul unei povestiri nu este altceva decât o serie de scene finalizate cu rezumate narative. Sau viceversa: povestirea este o succesiune de rezumate narative urmate de scene. Exemplară în acest sens este povestirea „Horodiște” de Ion Druță, în care alteranța dintre scene și rezumate narative se desfășoară. Reținem câteva mostre în care scena este anticipată sau încheiată cu un rezumat narativ: „așa e firea moldovanului – a le lua pe toate pe departe, cu cât mai pe departe, cu atât mai bine”; sau: „Cu toate că eram patru copii în familie, nu atât patru eram, cât doi și iar doi”; sau: „Mi-ar plăcea grozav să zic că am fost unul dintre cei mai buni elevi, dar adevărul, sfântul adevăr, stă alături, făcându-mi cu degetul, și zice: nu cumva să spui una ca asta” etc.

Copiii din proza basarabeană – Trofimaș al lui Ion Druță sau Guguță al lui Spiridon Vangheli sunt înrudiți genealogic cu Nică al lui Ștefan a Petrei, pentru care copilăria este idealizată ca și la Ion Creangă în „Amintiri din copilărie”.

Revelatorii în modelul narativ crengian sunt elipsele, pauzele, narațiunile repetitive, narațiunile ca reprezentare și narațiunile ca expunere care au avut un impact decisiv în promovarea unui cult al naratorului atât de memorabil și fascinant și într-o bună parte a prozei lui Vasile Vasilache, remarcabil în „Povestea cu cocoșul roșu” sau a lui Paul Goma, mai cu seamă în romanul „Din calidor”, cu un puternic filon autobiografic. Elementele ironice, ludice, carnavalești, fascinante la Creangă, alcătuiesc în romanele lui V. Vasilache și P. Goma cele mai animate scene, materia cea mai consistentă a poeticității românești.

Modelul Ion Creangă are în proza basarabeană un impact decisiv în afirmarea unui dialog al textelor.

Referințe bibliografice:

1. Ochișor Ionică, „Răsunete din Basarabia” de Gh. V. Madan, în *Viața Basarabiei*, 1936, nr. 3-4; *Viața Basarabiei*, 1935, nr. 7-8.
2. Istru Bogdan, Gheorghe V. Madan „Răsunete din Basarabia” în *Viața Basarabiei*, 1937, nr. 5-6.
3. Nicu Alex. M., P. A. Gheorghian: *Popasuri sufletești*, 1935, în *Viața Basarabiei*, 1936, nr. 1.
4. Costenco N. F., *Anul literar 1938 în Basarabia*, în *Viața Basarabiei*, 1939, nr. 1.